

Artur Brożniak
Andrzej Zapałowski
(Przemyśl)

ZARYS DZIAŁALNOŚCI POSTERUNKU MILICJI OBYWATELSKIEJ W KRZYWCZY W LATACH 1944–1947

Powstanie i funkcjonowanie Milicji Obywatelskiej na terenie powiatu przemyskiego w ostatnich miesiącach II wojny światowej i pierwszych latach powojennych jest stosunkowo mało zbadane. Istniejące opracowania mają zasadniczo charakter ukazujący zarys problemu¹. Temat ten nadal wymaga ciągłych badań. Celem artykułu jest pokazanie na podstawie analizy dostępnych materiałów archiwalnych funkcjonowanie jednego z posterunków MO w powiecie przemyskim, w warunkach nowej rzeczywistości politycznej poprzez jego penetrację przez podziemie niepodległościowe, a z drugiej strony funkcjonowanie w warunkach zagrożenia

¹Z. Ziembowski, *Powstanie i działalność Milicji Obywatelskiej w powiecie przemyskim w latach 1944-47*, „Rocznik Przemyski” nr 19-20, Przemyśl 1978; D. Byszuk, *Początki Milicji Obywatelskiej w powiecie przemyskim* [w:] K. Kaczmarski, M. Krzysztofiński, *Powiat przemyski w latach 1944-1956*, Przemyśl-Rzeszów 2006; Z. Konieczny, *Przemyśl w latach 1944-1948* [w:] F. Persowski, A. Kunysz, J. Olszak, *Tysiąc lat Przemyśla*, Warszawa-Kraków 1974; D. Iwaneczko, *Urząd Bezpieczeństwa w Przemyślu 1944-1956*, Rzeszów 2004; J. Pisuński, *Konflikt polsko-ukraiński w powiecie przemyskim zimą i wiosną 1945 roku i udział w nim grupy Romana Kisiela „Sępa”* [w:] „Pamięć i Sprawiedliwość”, nr 2 (8) z 2005; A. Zapałowski, *Zarys działań jednostek ludowego Wojska Polskiego na terenie powiatu przemyskiego w latach 1944-1948* [w:] *Kresy Południowo-wschodnie*, rocznik III/IV, 2005/2006, z. 1; R. Kisiel „Sęp”, *Bez munduru my żołnierze*, Warszawa 1969.

ludności cywilnej ze strony OUN i UPA. Artykuł ma charakter przyczynkowy i nie wyczerpuje całościowo zagadnienia.

Gmina zbiorowa Krzywca składała się z 10 gromad i jej siedziba znajdowała się 18 kilometrów od siedziby Starostwa Powiatowego w Przemyślu². Ogólny obszar gminy wynosił około 94 km². Zaludnienie według sumarycznego spisu ludności z 5 lutego 1945 roku wynosiło 8 186 osób, z tego było 3 369 Polaków i 4 817 Ukraińców. Miejscowościami, w których ponad połowa mieszkańców była narodowości ukraińskiej były: Chyrzyna, Bachów, Kupna, Ruszelczyce, Skopów, Średnia i Wola Krzywiecka. Do miejscowości o dominacji ludności polskiej należały: Babice, Krzywca i Reczpol³. W ciągu roku nastąpił istotny spadek ludności wskutek wyjazdu części ludności ukraińskiej do Związku Sowieckiego, tak że 14 lutego 1946 r. – jej liczba wynosiła 6 617 osób. Gmina miała charakter czysto rolniczy, a powierzchnia lasów wynosiła 3 029 ha. Krzywca uchodziła za miasteczko. Władze gminy w latach 1944-1947 miały duże trudności w administrowaniu gromadami położonymi po prawej stronie Sanu tj. Bachowem, Chyrzną i Kupną.

Armia Czerwona zajęła teren gminy Krzywca ok. 27 lipca 1944 r. Pod koniec sierpnia 1944 r. przystąpiono do odtwarzania, polskiej administracji na terenie gminy. Organizacja milicji na terenie powiatu początkowo przybrała formę Straży Obywatelskiej formowanej częściowo przez byłych, przedwojennych policjantów. Pierwsze jej posterunki powstały w Żurawicy, Kuńkowcach, Krzywcy, Dubiecku, Stubnie i Orzechowcach. Część prawobrzeżna powiatu była praktycznie do końca sierpnia 1944 roku, kontrolowana przez władze sowieckie. Dopiero na przełomie sierpnia i września 1944 roku powstały posterunki MO w Pikulicach, Fredropolu, Rybotyczach, Birczy, Krasiczynie, Wojtkowej i Żohatynie. Formalnie Milicja Obywatelska została powołana dekretem PKWN z 7 października 1944 r.⁴ i z datą wsteczną uznano wszystkim funkcjonariuszom wstąpienie w jej szereg.

Dowództwo Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich próbowało kontrolować działania milicji poprzez umieszczenie w niej oddelegowanych żołnierzy. Żołnierze AK zorganizowali komendy powiatowe MO m.in. w Lubaczowie i Jarosławiu⁵. Pod „przykrywką” milicji wykonywano zadania Pol-

² Archiwum Państwowe w Przemyślu, Powiatowa Rada Narodowa w Przemyślu, sygn. 15. Opis gminy, k. 27-28.

³ Zestawienie Starostwa Powiatowego z 5 II 1945 r. – kopia w zbiorach autorów.

⁴ Dekret z dnia 7 X 1944 r. o Milicji Obywatelskiej, Dz. U. 1944, nr 7, poz. 33.

⁵ D. Iwaneczko, *Ogniu strachu. Urząd Bezpieczeństwa w Lubaczowie 1944-1956*, Rzeszów 2012, s. 27.

skiego Państwa Podziemnego. Obsadę posterunku w Krzywczy stanowili Polacy. Pośród nich byli doświadczeni policjanci Polskiej Policji Państwowej, mający za sobą służbę przed wojną i w okresie okupacji niemieckiej, w tzw. granatowej policji. Do tego grona należeli między innymi: Jan Gil, Leon Gałuszka i Bronisław Janda⁶.

Należy podkreślić, iż Polacy na terenach objętych działalnością Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii wstępowały często do MO, aby ratować życie i mienie polskiej ludności przed banderowcami. Milicjanci w większości nie mieli przekonań komunistycznych. W latach 1943-1944 UPA z rozkazu kierownictwa siatki OUN odłamu banderowskiego na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej dokonała ludobójstwa Polaków. OUN(b) uważała, że poprzez wymordowanie polskiej ludności i innych obcych narodowo mieszkańców „prastarych ziem ukraińskich” doprowadzi się do budowy jednolitego pod względem etnicznym państwa ukraińskiego. Unicestwieniu podlegali wszyscy Polacy, w tym starcy, kobiety i dzieci. Pierwsza część wspomnianego planu została zrealizowana⁷. W drugiej połowie 1944 r. ukraińskie podziemie przystąpiło do realizacji czystki etnicznej na terenach nad Sanem. Zorganizowano pierwsze bojkówki terenowe Służby Bezpieki oraz stałe oddziały UPA na obszarze powołanego powiatu przemyskiego. W pierwszej kolejności mordowano osoby związane z przedwojenną administracją polską, księży rzymskokatolickich, inteligencję, a także ludność wybranych miejscowości np. Balirodu w pow. leskim⁸ i uchodźców polskich z Kresów Wschodnich. Nadejście Armii Czerwonej w lecie 1944 r. i sowiecka okupacja zahamowały czystkę etniczną.

Nad posterunkiem MO w Krzywczy, podobnie jak w sąsiednim Dubiecku, kontrolę sprawował miejscowy oddział Batalionów Chłopskich pod dowództwem Romana Kisiela „Sęp”, „Korfanty”⁹ i Franciszka Dorosza

⁶ AIPN Rz, 00157/1158, Akta osobowe Janda Bronisław, Ankieta weryfikacyjno-personalna, 2 X 1946 r., s. 10–13; AIPN Rz, 0096/340, Akta osobowe Gil Jan, Karta ewidencyjna, 21 IV 1945 r., k. 3; AIPN Rz, 0096/261, Akta osobowe Gałuszka Leon, Karta ewidencyjna, 20 VII 1945 r., s. 5-6; Życiorys 24 IX 1944 r., s. 8-9.

⁷ T. Snyder, *Tajna wojna. Henryk Józewski i polsko-sowiecka rozgrywka o Ukrainę*, Kraków 2008 r., s. 248–250; W. Filar, *Wołyń 1939-1944. Eksterminacja czy walki polsko-ukraińskie*, Toruń 2003, s. 92 i in.; E. Siemaszko, W. Siemaszko, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939-1945*, Warszawa 2000, t. 1, s. 53 i in.; P. Wieczorkiewicz, *Historia polityczna Polski 1935-1945*, Warszawa 2005, s. 301.

⁸ A. Brożniak, *Mord w Balirodzie*, „Dziennik Polski”, dodatek regionalny, Kraków 8 IX 2007 r., nr 210, s. 2.

⁹ Roman Kisiel „Sęp”, „Korfanty” ur. 1 VII 1916 r. w Bystrowicach pow. Jarosław. Ukończył 7-klasową szkołę powszechną. Od 1933r. działacz Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”, a od 1935 r. Stronnictwa Ludowego. W latach 1936-1937 był prezesem „Wici” w powiecie

„Dąbski”¹⁰, który po przejściu frontu jesienią w 1944 r., wraz z oddziałem liczącym około 60 osób, przemieścił się z rejonu Mościsk na zachód. Żołnierze ci kwaterowali w Ostrowie, Nienadowej, Bachórcu a następnie Babicach. Franciszek Dorosz podporządkował się rozkazom Romana Kisiela i został jego zastępcą. Roman Kisiel w sprawozdaniu sytuacyjnym z 13 października 1944 roku milicję charakteryzował w następujący sposób: *„Gmina Orzechowce [...]. Kom[endantem] milicji jest kom[endant] LSB i wszyscy milicjanci też przeważnie ludzie nasi z LSB, którzy się dotychczas dobrze sprawują i są jedynym naszym ratunkiem, ponieważ PKWN chciało powołać część milicji z Ukraińców, do czegośmy nie dopuścili,*

przemyskim i wiceprezesem Zarządu Powiatowego SL. W kolejnych 1938-39 odbył służbę wojskową w Radymnie, która zakończył w stopniu kaprała. Brał udział w kampanii wrześniowej, po niej do 1942 prowadził sklep w Orłach. Od 1940 roku organizował w rejonie Przemysła konspirację Stronnictwa Ludowego. Od czerwca 1942 r. komendant Batalionów Chłopskich i Ludowej Straży Bezpieczeństwa na powiat przemyski do momentu ujawnienia w lipcu 1945 r. Obsadził swoimi ludźmi posterunki MO (głównie w gminach Krzywczka, Dubiecko i Orzechowce). 29 kwietnia 1946r. został aresztowany przez funkcjonariuszy PUBP w Przemyślu. Podpisał zobowiązanie do współpracy (której później nie podjął) i został wypuszczony w czerwcu 1946 r. Powtórnie aresztowany 7 X 1947 r. wraz z żoną i szwagrem za przynależność do WiN, ale w następnym roku śledztwo umorzono. W 1950 r. rozpoczął formowanie organizacji podziemnej Polskie Powstańcze Siły Zbrojne, która przetrwała do 1952 r., kiedy go powtórnie ujęto. W 1953 został skazany przez Okręgowy Sąd Wojskowy w Rzeszowie na karę śmierci, którą zamieniono na 15 lat więzienia. Wzieszenie opuścił w 1956 r. [za:] AIPN Rz 05/54. Charakterystyka nr 34 reakcyjnej bandy Romana Kisiela „Sęp”, k. 114.

¹⁰ Franciszek Dorosz „Dąbski”, ur. 12 VI 1918 r. w Pnikucie, s. Mikołaja i Ludwiki Popławskiej. Ukończył 4 klasy gimnazjum we Lwowie. Z zawodu był rachmistrzem. W latach 1938-39 służył w 38 pp. w stopniu kaprała. Od 21 III 1941 do VI 1941 roku wcielony do Armii Czerwonej w stopniu szeregowego. Od 1942 roku w BCh. W swoim życiorysie podawał, iż od września 1943 r. z rozkazu przełożonego „Kruka” był dowódcą dywersji BCh w województwie lwowskim. W latach 1944-1945 dowódca ponad 140 osobowego oddziału Ludowej Służby Bezpieczeństwa na terenie powiatu przemyskiego. Dowodził akcjami odwetowymi przeciwko wsiom ukraińskim, w których zginęło wielu cywilów. Po ujawnieniu się wraz z całym oddziałem w lipcu 1945 r., 10 VIII 1945 r. wstąpił do MO, nadal współpracując z konspiracją ludową i niepodległościową. Stopień podporucznika uzyskany w BCh, został w dniu 21 XII 1945 roku zweryfikowany przez Rejonową Komendę Uzupełnień do stopnia porucznika. Dowódca Plutonu Operacyjnego KP MO w Przemyślu. Pluton liczył 29 milicjantów. W dniu 30 IX 1946 roku wydalony dyscyplinarnie z MO za współpracę z PSL-m. Wyrokiem Sądu Rejonowego w Rzeszowie z dnia 11 V 1950 r. skazany na 8 lat więzienia. Z uwagi na nieuprawomocnienie się wyroku, w dniu 21 XII 1953 r. sprawę umorzono. W 1970 r. odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski [za:] AIPN Rz 05/54. Charakterystyka nr 34 reakcyjnej bandy Romana Kisiela „Sęp”, k. 89; AIPN Rz 0080/1174. Akta osobowe Dorosz Franciszek s. Mikołaja, k. 1-32; Według Jerzego Węgierskiego w Pnikucie miejscowym dowódcą był podoficer rezerwy Franciszek Dorosz, po wojnie podszywający się pod pseudonim komendanta BCh „Dąbski” i stopień porucznika, który tworzył nieprawdopodobne opowiadania o działalności BCh na terenie Pnikuta [za:] J. Węgierski, *Armia Krajowa na zachód od Lwowa*, Kraków 1993, s.75. Niewykluczone, że chodzi o tą samą osobę.

jedynie dali jednego przedstawiciela wojskowego na zastępcę komendanta, do węszenia wszystkich spraw, jakie dzieją się na terenie gminy, i do śledzenia za tymi, co się nie stawili do poboru.[...] Gmina Krzywca [...]. Stan administracyjny znajduje się w 90% w naszych rękach. Milicja jest szczególnie z członków LSB i AK¹¹.

Z czasem w oparciu o zaciąg miejscowych ochotników, oddział Dorosza powiększył się do około 140 żołnierzy. Oddziały, które funkcjonowały w niektórych gminach np. Dubiecko, Krzywca, Orzechowce, podległe Romanowi Kisielowi były oskarżane o pacyfikacje i akcje odwetowe na ludności ukraińskiej wiosną 1945 r., między innymi w Bachowie, Brzózce, Małkowicach, Skopowie i dwukrotnie Ruszelczycach. Bardzo duży wpływ na zabójstwa ludności ukraińskiej miał skład wspomnianych oddziałów i ciągłe morderstwa na Polakach na przełomie 1944 i 1945 r. Tylko od momentu wkroczenia Armii Czerwonej na teren powiatu przemyskiego, nacjonaliści ukraińscy zamordowali do marca 1945 roku, co najmniej 130 Polaków¹².

Te fakty, jak podkreśla Paweł Fornal spowodowały, iż stacjonujące na terenie powiatu przemyskiego pododdziały Lwowskiego Zgrupowania „Warta”¹³ składające się głównie z żołnierzy pochodzących ze wschodnich powiatów województwa lwowskiego, którzy mieli tragiczne doświadczenia z mordami, głównie polskiej ludności cywilnej na Lwowszczyźnie przeprowadziły wraz z miejscowymi strukturami poakowskimi kilka akcji odwetowych. Zapewne chodzi tu o oddziały porucznika Ryszarda Kraszka „Pirata”¹⁴, Franciszka Dorosza czy też porucznika Stanisława Dąbrowa Kostki „Dzierżyński”¹⁵. Jeden z miejscowych żołnierzy podziemia niepodległościowego tak scharakteryzował żołnierzy z „Warty”: *Żołnierze to obywatele polscy zamieszkali na wschodzie, którzy mieli szczęście ująć z życiem w czasie mordów dokonywanych przez Ukraińców na obywatelach Polskich. Byli wśród nich tacy, którym na oczach Ukraińcy wymordowali całe rodziny. Byli to ludzie, którzy nie chcieli żyć – szukali śmierci dla siebie. Od*

¹¹ AIPN Rz 051/89. Fotokopie. Sprawozdania z wszystkich leśniczówek, 13 X 1944 r., b.p. [za:] D. Byszuk, *Początki Milicji Obywatelskiej w powiecie przemyskim...*, s. 63.

¹² Badania własne autorów.

¹³ Poszczególne kompanie baonu „A” i „B” stacjonowały na terenie powiatu przemyskiego w Wacławicach, Batyczach, Ostrowie, Ujkowicach, Średniej i Nienadowej [za:] J. Węgiński, *Lwowskie oddziały leśne „Warta” na Rzeszowszczyźnie 1944-1945*, Kraków 1998, s. 60.

¹⁴ Oddział powstał w oparciu o Placówkę AK Krasieczyn w lutym 1945 roku, a został rozwiązany w czerwcu 1945 roku w Stonnym. Liczył około 70 żołnierzy rozlokowanych plutonami w Hucie Brzuskiej, Jasienicy i Korzeńcu. Głównym jego zadaniem była ochrona miejscowej ludności przed UPA.

¹⁵ Oddział byłego oficera dywersji Komendy Obwodu AK Przemyśl. Operował w rejonie Dubiecka-Bachórca, a następnie od lata 1945 w rejonie Sanoka i Krosna.

*takich zdeterminowanych ludzi trudno wymagać rozsądku i litości, zwłaszcza do obywateli narodowości rusińskiej*¹⁶.

W czasie akcji polskiego podziemia na terenie gminy Krzywczyna milicjanci zachowywali neutralność. Przykładem jest zajęcie w dniu 26 maja 1945 r. Krzywczyna przez około 80 osobowy niezidentyfikowany oddział, zapewne „Warty”. Zarekwirowali z terenu miejscowości 4 tony zboża, parę koni oraz duże ilości masła i sera. Posterunek MO napastnicy obstawili, aby nie mógł interweniować¹⁷.

Niektórzy żołnierze Ludowej Straży Bezpieczeństwa dopuszczali się rabunków na polskiej i ukraińskiej ludności cywilnej¹⁸. Zagadnienia te nie są należycie udokumentowane i wymagają dodatkowych badań, zwłaszcza, iż trudno rozróżnić działania typowo aprowizacyjne na rzecz polskiego podziemia od typowo kryminalnych rabunków. Należy podkreślić, iż niektóre rabunki były karane śmiercią z rozkazu Kisiela. Niektóre wykonano. Do swoich podwładnych z konspiracji, będących funkcjonariuszami MO pisał w dniu 5 kwietnia 1945 r.: *„Proszę natychmiast powiadomić swoje Komendy Gromadzkie o bezpieczeństwie, aby wszystkie Komendy przypilnowały tych rabunków i natychmiast przesyłały mi meldunek co do ilości broni na terenie każdej gromady. Aby można opanować tę sytuację bo inaczej to wy będziecie odpowiadać i to bardzo surowo ponieważ wy macie prawo to wszystko dokładnie znać i wydać odpowiedni rozkaz...”*¹⁹.

O przynależność do oddziału Dorosza władze komunistyczne w późniejszym okresie oskarżały Jakuba Wójtowicza, milicjanta posterunku w Krzywczynie, lecz udziału w strukturach podziemia nie udało mu się udowodnić²⁰.

12 lipca 1945 r. Roman Kisiel ujawnił przed władzami komunistycznymi podległe mu struktury Ludowej Straży Bezpieczeństwa. W Skopowie na dziedzińcu szkoły ujawniło się 176 osób, które złożyły 22 jednostki broni, tego samego dnia w okolicy Nienadowej ujawniło się 630 osób, które zdały 45 sztuk broni, w tym 4 RKM. W dniu następnym w godzinach rannych w Batyczach ujawniło się 140 osób, zdając 24 jednostki broni, w Wyszaty-

¹⁶ P. Fomał, *Konspiracja akowska i poakowska w powiecie brzozowskim (1939–1949)*, Rzeszów 2010, s. 219–220.

¹⁷ AIPN Rz 70/106. Raport sytuacyjny nr 11 Powiatowej Komendy MO w Przemyślu z 05 VI 1945 r., k. 13.

¹⁸ AIPN Rz, 05/54, Charakterystyka nr 34 reakcyjnej bandy Romana Kisiela ps. „Sęp”, „Korfanty”, 10 XII 1976 r., k. 6.

¹⁹ AIPN Rz 050/1938 A. Akta kontrolno-śledcze w sprawie przeciwko Romanowi Kisielowi, k.19.

²⁰ AIPN Rz, 00157/290, Akta osobowe Wójtowicz Jakub, Raport w sprawie plut. Wójtowicz Jakuba, 11 XII 1953 r., k. 10.

cach ujawniło się około 800 osób, zdając 9 jednostek broni. Ogółem ujawniło się 1746 osób, którzy zdali 100 jednostek broni²¹.

Oddziały LSB zostały rozwiązane, zdano część broni, ale większość pozostawiono w ukryciu. Żołnierze skorzystali z amnestii. Część z nich włączyła się w legalną działalność Polskiego Stronnictwa Ludowego²², ale część nadal związana była z Kisielą i jego podwładni nadal pełnili służbę w milicji. Charakterystyczne jest, iż zastępcą Kisiela – Dorosz został dowódcą Plutonu Operacyjnego MO w Przemyślu i pełnił tam służbę przez ponad rok.

Po rozwiązaniu oddziałów Ludowej Straży Bezpieczeństwa pozostał nierozwiązany problem zagrożenia polskiej ludności cywilnej ze strony UPA. Kadrowo szczupła obsada posterunku MO w Krzywczy nie była w stanie samodzielnie odpierać ataków UPA na wioski. Dlatego powstały oddziały samoobrony m.in. Krzywczy i Babicach, na które znaczny wpływ miał Franciszek Dorosz i Roman Kisiel. Samoobrony nie miały charakteru politycznego, były to grupy uzbrojonych mieszkańców wiosek. Często nie wymagano formalnej akcesji do organizacji. Wydaje się, że struktury formalne posiadała tylko samoobrona Babic.

Na Pogórze Przemyskim późną jesienią 1944 r. nastąpił wzrost aktywności banderowców. W niektórych wioskach na prawym brzegu Sanu ludność ukraińska ignorowała istnienie Państwa Polskiego i zaprzestała obowiązkowych świadczeń na jego rzecz. Poboru podatków, rekrutów i innych świadczeń musiano wykonywać w asyście milicji lub wojska²³. 20 grudnia 1944 r. milicjanci PMO Krzywcza: Jan Sapa, Jan Rydz, Stanisław Wiśniowski i Jan Gałuszka zostali wysłani do Bachowa, w celu zorganizowania podwód do zwożenia drewna na odbudowę mostu kolejowego na rzece San w Przemyślu. Po wykonaniu zadania ok. godziny 18 zostali ostrzelani przez nieznaną sprawców w tejże wsi. Patrol wycofywał się w kierunku na Krzywcę. W trakcie odwrotu, w odległości kilometra od Bachowa milicjant Jan Sapa został rany w lewe udo. Koledzy przetransportowali ranego do jego domu w Ruszelczycach, następnie udzielono mu pomocy lekarskiej. Do służby powrócił po miesięcznym leczeniu²⁴.

²¹ AIPN Rz 05/54. Charakterystyka nr 34 reakcyjnej bandy Romana Kisiela ps. "Sęp", „Korfanty”, k. 11.

²² AIPN Rz, 05/54. Charakterystyka nr 34 reakcyjnej bandy Romana Kisiela ps. "Sęp", „Korfanty”, 10 XII 1976 r., k. 30.

²³ F. Adamski, Kronika parafii w Borownicy, maszynopis, s. 23, [zbiory Artura Brożniana], S. Stebelśkyj „Chrin”, Križ smich zaliza, [w:] *Litopys Ukrajinskoji Powstanskoji Armii*, t. 30, red. P.J. Poticznyj, Toronto-Lwiv 2000, s. 170–171.

²⁴ AIPN Rz, 00153/539, Akta osobowe Sapa Jan, Protokół okoliczności wypadku, 14 III 1947 r. s. 18.

Jesienią 1945 r. OUN ogłosiła przymusowy pobór do UPA młodych mężczyzn narodowości ukraińskiej. Nastąpiła rozbudowa sotni. UPA oparowała w obszary wiejskie położone na prawym brzegu Sanu. Sotniom wyznaczono rejony działania. Mieszkająca tam ludność ukraińska musiała dostarczać rekrutów, zaopatrywać sotnie w żywność, odzież i obuwie. Broń i część umundurowania oddziały UPA zdobywały w walce. UPA atakowała nawet mniejsze garnizony WWP. Rejon, do którego była przypisana sotnia był obszarem jej przebywania i walki. O przejściu na inny teren musiano każdorazowo informować tamtejsze władze OUN²⁵. Teren prawobrzeżnej części gminy Krzywczyna był od jesieni 1945 r. do czerwca 1947 r. obszarem działania sotni „Udarnyk-4” Włodzimierza Szczygelskiego „Burlaka”, która wchodziła w skład tzw. kurenia przemyskiego UPA. Natomiast lewobrzeżna część gminy Krzywczyna nie była na stałe przypisana do rejonu żadnej sotni. Na tym terenie przebywały tymczasowo pododdziały UPA w czasie tzw. rajdów.

Władze komunistyczne niewątpliwie podejrzewały milicjantów z posterunku w Krzywczynie o współpracę z miejscowym polskim podziemiem (po ujawnieniu się struktur LSB jej członkowie nadal tworzyli samoobrony związane z Kisielcem), aby temu zapobiec od lata 1945 r. często zmieniały obsadę kadrową. Prawdopodobnie w ramach tych działań, 18 lipca 1945 r., zwolniono plut. Leona Gałuszkę jako „nienadającego się do służby”. Wspomniany funkcjonariusz pracował nieprzerwanie w policji od 1920 do 1944 r., a następnie w milicji²⁶. W literaturze podaje się także, iż w dniu 7 sierpnia 1945 r. w Krzywczynie podczas służby, w niewyjaśnionych okolicznościach został śmiertelnie ranny milicjant pomocniczy Piotr Sitnik²⁷, a 14

²⁵ AIPN Rz, 072/1, Sprawa obiektowa „Nacjonalizm ukraiński”, t. 65, Odpis protokołu przesłuchania Dymitra Grecko, 8 VI 1947 r., k. 70–74.

²⁶ AIPN Rz, 0096/261, Akta osobowe Gałuszka Leon, Karta ewidencyjna, 20 VII 1945 r., s. 5–6; Życiorys 24 IX 1944 r., k. 8–9.

²⁷ J. Granatowski, S. Kasperski, J. Lizak, S. Warzybok, *Żyją w dziele swoim i dzisiaj – szym obliczu ojczyzny*, Przemyśl 1979, s. 151. Okoliczności śmierci Piotra Sitnika są zupełnie inne. Piotr Sitnik, s. Jana, ur. 20 VI 1929 r., członek ORMO, mieszkaniec Średniej. Na podstawie dokumentów wytworzonych przez KP MO w Przemyślu ustalono następujące okoliczności śmierci Piotra Sitnika. Dnia 7 IX 1947 r. Franciszek Kasproicz, komendant PMO Krzywczyna wyznaczył do służby wartowniczej przy stogach zboża, zebranego po ludności ukraińskiej w gromadzie Średnia, ormowców: Tadeusza Ławryniuka, Augustyna Szpytmana, Władysława Tomaszewskiego i Piotra Sitnika. Ok. godziny 24 wartownicy zebrali się w jednym miejscu i manipulowali przy angielskim karabinie Ławryniuka. W trakcie zgubili nabój. Ławryniuk odebrał i przeładował broń, wprowadzając nabój z magazynka do komory. Następnie przywiesił sobie karabin przez plecy. Sitnik podszedł od tyłu, zabrał mu magazynek z karabinu. Zauważywszy to Ławryniuk wycelował w niego karabin i zażądał zwrotu magazynka mówiąc „daj tutaj bo cię zastrzelę”. Wykonując to najprawdopodobniej

września 1945 r. w rejonie Krzywczy na milicjanta Jana Horbowego napadło 3 niezidentyfikowane osoby ubrane w niemieckie mundury. Napadniętego ciężko pobito. Te same osoby, półtorej godziny później napadły na 2 robotników, którzy pracowali w lesie. Jednego z nich uprowadzili²⁸. Także, w literaturze i dokumentach podaje się iż, w dniu 29 września 1945 r. w Krzywczy w walce z UPA poległ funkcjonariusz KP MO Przemyśl Józef Różyło²⁹.

Pomimo ciągłego zagrożenia terenu część milicjantów z Krzywczy przeniesiono do innych posterunków lub do plutonu operacyjnego Komedy Powiatowej MO w Przemyślu. Ich miejsce zajęli funkcjonariusze z redukowanych jesienią 1945 r. posterunków na prawym brzegu Sanu. Milicjantów z tamtych terenów uważano za niepowiązanych z polskim podziemiem. Pod koniec lutego 1946 r. na 7 milicjantów służących na posterunku w Krzywczy tylko dwóch – Bronisław Janda i Jan Horbowy miało powiązania z terenem gminy. Należy dodać, że wspomniani wstąpili do MO dopiero na przełomie 1944 i 1945 r.³⁰ Nowi milicjanci nie znali terenu i stosunków panujących w Krzywczy. Stało się to główną przyczyną poddania się posterunku bez walki. Należy dodać, że pomimo wymiany kadry, załoga posterunku współpracowała z miejscową samoobroną.

zapomniał o naboju w komorze. Wówczas padł strzał, Sitnik został ugodzony w prawą pierś, a kula wyszła z lewej strony. Ławryniuk został zatrzymany. W toku dochodzenia ustalono, że Ławryniuk nie uczynił tego umyślnie, lecz w skutek nieostrożnego obchodzenia się z bronią. Piotr Sitnik został pochowany na cmentarzu w Krzywczy [za:] AIPN Rz, 70/106, Raporty i sprawozdania sytuacyjne, telefonogramy i wykazy przestępczości z terenu działania KPMO Przemyśl, Omówienie do wykazu przestępczości za wrzesień 1947 r. w pow. przemyskim, b.d., k. 149; AIPN Rz, 0057/89, t. 2, Ranni i zabici funkcjonariusze MO –Meldunki o zaistniałych wypadkach za 1947 r. Sprawozdanie, 15 IX 1947 r., k. 85; AIPN Rz, 70/99, Meldunki sytuacyjne PMO Krzywczka, Telefonogram 2030-S/47, 8 IX 1947 r. k. 16.

²⁸ APP, PRN sygn. 80. Telefonogram MO w Krzywczy z 14 IX 1945 r., k. 632.

²⁹ AIPN-Rz-051/204. Wykaz stoczonych potyczek..., k. 136; J. Granatowski, S. Kasperski, J. Lizak, S. Warzybok, *Żyją w dziele swoim...*, s. 151. Józef Różyło (vel Rożyło, vel Rużyło) Józef, s. Józefa, ur. 1922 r. w Kuźminie, pochodzenie chłopskie, kawaler, funkcjonariusz KP MO w Przemyślu. Według cytowanej literatury poległ 29 IX 1945 r. w Krzywczy w walce z UPA. W dokumentach nie zdołano odnaleźć informacji potwierdzających tę wersję. Wspomniany nie posiada również milicyjnych akt osobowych. Odnaleziono informację, że J. Różyło milicjant z PMO Wojtkowa został uprowadzony przez UPA 29 IX 1945 r. po zniszczeniu miejscowego posterunku. Bardziej prawdopodobna wydaje się hipoteza, że Józef Różyło został zamordowany 29 IX 1945 r. w pobliżu Wojtkowej. W literaturze znajdujemy także milicjanta Józefa Rużyła, który miał poleć 19 V 1945 r. w Żohatynie. W toku badań nie zdołano ustalić związków Józefa Różyły z terenem gminy Krzywczka; AIPN Rz, 064/11, Akta osobowe Kalinowski Jan, Zeznania świadka Tadeusza Wilusza, 20 III 1986 r. k. 5; Z. Ziembowski, *Powstanie i działalność Milicji Obywatelskiej w powiecie przemyskim...*, s. 302.

³⁰ AIPN Rz, 00157/1158, Akta osobowe Janda Bronisław, Ankieta weryfikacyjno-personalna, 2 X 1946 r., s. 10–13; AIPN Rz, 0096/736, Akta osobowe Horbowy Jan, Ankieta Weryfikacyjno Personalna, 29 VIII 1946 r., s. 4–6.

W nocy z 16 na 17 kwietnia 1946 r. Krzywca została zaatakowana przez sotnię „U-4” pod dowództwem Włodzimierza Szczygelskiego „Burłaka”. Celem akcji było zdobycie prowiantu. We własnoręcznym zeznaniu „Burłaka” tak pisze o celu akcji: „*Przed gr[eko]-kał[olickimi] świętami [Wielkanocnymi – 24-25 IV 1946 r.] dowodziłem akcją na Krzywczę celem zdobycia prowiantu. Podczas akcji zabrano [tj. ograbiono] kilka sklepów i zajęto [właściwie – wzięto] do niewoli kilku milicjantów, których na następny dzień oddałem do dyspozycji SB*”³¹.

Na podstawie dokumentów wytworzonych przez strony polską i ukraińską udało się zrekonstruować przebieg wypadków. Około godziny 22.45 warta chłopska na szosie Przemyśl-Dynów (Kajetan Nessel i Stanisław Sobol) była kontrolowana przez patrol MO w składzie Stanisław Grodecki i Jan Feduniak. W tym czasie wartownicy i milicjanci usłyszeli huk pojedynczego wystrzału, lecz zostało to zbagatelizowane. Patrol spokojnie powrócił do budynku posterunku. W tym czasie banderowcy zajęli pozycje wokół wioski. Czota 510 ubezpieczała akcję od zachodu – kierunek na Babice, a czota 512 od wschodu – kierunek na Przemyśl. Do Krzywcy wszedł pododdział 511 i jeden rój (drużyna) z 510. Banderowcy podzieleni byli na dwie grupy. Jedna przyjechała na furmankach od strony Reczpoła. Druga grupa weszła do wioski od strony gromady Kupna z za Sanu. Nieuzbrojone chłopskie warty stojące na drogach dojazdowych do Krzywcy zostały unieszkodliwione lub nie zdążyły powiadomić PMO o pojawieniu się banderowców, którzy jechali galopem na furmankach. Pierwsza grupa, roje I i II z czoty 511 ok. godziny 24. otoczyły budynek posterunku MO. Przy tej grupie był Włodzimierz Szczygelski „Burłaka” - dowódca sotni „U-4” i NN „Wańka” - dowódca czoty 511. W rejonie posterunku słychać było wystrzały karabinowe i serie z broni automatycznej. Strzelali tylko członkowie UPA. Banderowcy podając się za „członków AK” zażądali poddania się załogi i złożenia broni. Według protokołu przesłuchania Jana Feduniaka, to Wiktor Majcher, komendant posterunku, otworzył drzwi i milicjanci się poddali. Posterunek znajdował się w murowanym budynku i jego obrona miała szanse powodzenia. Majcher decyzję o poddaniu się podjął bez konsultacji z podwładnymi. W tym samym budynku co posterunek znajdowało się mieszkanie Bronisława Jandy, zastępcy komendanta posterunku. Pomędzy lokalami istniało wewnętrzne przejście. Majcher miał możliwość skonsultowania tej decyzji, ze swoim zastępcą. Janda miał większe doświadczenie zawodowe i życiowe. Służbę w Policji Państwowej rozpoczął w 1927 r. Od kilkunastu lat mieszkał i pracował w Krzywcy.

³¹ AIPN Rz, 122/226CD. Własnoręczne zeznania „Burłaki” z 1 XI 1948 r., k. 111.

Banderowcy rozbroili i uprowadzili komendanta posterunku, Wiktora Majchra³² i milicjantów: Stanisława Grodeckiego³³, Władysława Kopczyka³⁴, Władysława Chrobaka³⁵, Jana Feduniaka³⁶. W budynku posterunku zdobyto 2 RKM i 4 karabiny. Banderowcy wtargnęli również do mieszkania zastępcy komendanta. Jednak Bronisław Janda nie został przez nich rozpoznany. Jandzie, jego żonie i dzieciom nakazano niezwłocznie opuścić mieszkanie. Następnie lokal posterunku i mieszkanie Jandy obrabowano i podpalono. We wiosce doszło do strzelaniny banderowców z członkami samoobrony. Stanisław Noworolski, jeden z przywódców samoobrony i właściciel sklepu, ostrzelał banderowców z RKM, próbując w ten sposób bronić swojego mienia. Z powodu przewagi przeciwnika musiał zaprzestać ostrzału. Dom Noworolskiego został zdobyty i zniszczony przez rój III z czoty 511, lecz jemu samemu udało się uciec. W Krzywczy został złapany przez banderowców Stanisław Rogosz z Woli Krzywieckiej. Posiadał on przy

³² Wiktor Majcher s. Piotra i Anny Kołozyn, ur. 01 III 1923 r. w Koniuszkach, Polak. Ukończył 5 klas Szkoły Powszechnej. Kawaler. W czasie okupacji niemieckiej pracował na roli. Do MO wstąpił 25 VIII 1944 r. w stopniu szeregowego. Do 5 II 1946 r. służył w KP MO w Przemyślu. Następnie komendant posterunku MO Krzywca. Został uprowadzony 16 IV 1946 r., w czasie napadu na PMO Krzywca przez członków sotni UPA Włodzimierza Szczygelskiego „Burlaka”. Następnie przekazano go SB rejonu I OUN. Został zamordowany 18 IV 1946 r. z polecenia Wasyla Harabacza „Oracza”, referenta SB rejonu I. Mordu dokonała bojówka SB dowodzona przez NN „Sokiła”. Sąd Grodzki w Przemyślu uznał Wiktora Majchra za zmarłego decyzją z dnia 25 I 1947 r. [za:] AIPN-Rz-00100/1068. Akta osobowe Majcher Wiktor s. Piotra, ur. 01 III 1923 r., k. 1-4.

³³ Stanisław Grodecki s. Michała i Katarzyny, ur. 10 VI 1924 r. w Lipie. Ukończył 4 klasy Szkoły Powszechnej. Do Mo wstąpił 08 IX 1945 r. Od 06 XI 1945 r. pełnił służbę jako milicjant na Posterunku w Żohatynie. [za:] AIPN Rz 0096/519. Akta osobowe Grodecki Stanisław s. Michała, k. 4, 5, 6, 11; Według źródeł ukraińskich Stanisława Grodeckiego zamordowała bojówka SB pod dowództwem „Szumnyja” [za:] AIPN Rz 051/219. Karta Wydziału „C” KWMO w Rzeszowie, k. 138.

³⁴ Władysław Kopczyk s. Józefa, ur. 08 V 1921 r. w Lipie. Do MO wstąpił 08 IX 1945 r. Zastrzelony przez UPA 16 IV 1946 r. [za:] AIPN Rz 00155/1203. Akta osobowe Kopczyk Władysław s. Józefa, ur. 08 V 1921 r., k. 2, 4-5.

³⁵ Władysław Chrobak s. Wojciecha i Paraskewi, ur. 22 III 1924 r. w Lipie. Kawaler. Do MO wstąpił 08 IX 1945 r. W 1945 roku po spaleniu przez UPA Lipy przeniósł się wraz z rodziną do Birczy, a następnie do Woli Korzenickiej. Uprowadzony przez UPA 16 IV 1946 r. Zwłok nie odnaleziono [za:] AIPN Rz 00155/1115. Akta osobowe Chrobak Władysław s. Wojciecha, ur. 22 III 1924 r., k. 3, 5, 14 -15, 22.

³⁶ Jan Feduniak s. Antoniego i Marii, ur. 17 VIII 1922 r. w Kalwarii Pałacowskiej. Ukończył 4 klasy Szkoły Powszechnej. Do milicji wstąpił 07 IX 1944 r. W dniu 16 IV 1946 r. uprowadzony przez UPA. Wiktora Majchra i Jana Feduniaka przejęła bojówka rejonu I OUN kryp. „A-1”. 18 kwietnia 1946 r. Jan Feduniak, był przesłuchiwany przez referenta SB rejonu I, Wasyla Harabacza „Oracz”. Zachował się protokół przesłuchania. Zamordowanie Wiktora Majchra i Jana Feduniaka nastąpiło prawdopodobnie 18 kwietnia 1946 r., w lesie koło Aksmanic.

sobie granaty ręczne. Członkowie UPA podejrzewali, że był on członkiem ORMO lub samoobrony i brał udział walce przeciw nim.

Na pomoc mieszkańcom Krzywczy ruszyła samoobrona z Babic. Oddział poruszał się drogą i wszedł na stanowiska ubezpieczającej akcję czoły 510, dowodzonej przez Włodzimierza Daszko „Marko”. Doszło do krótkiej wymiany ognia. Strona polska została zmuszona do odwrotu. Na miejscu zginął Franciszek Jurkiewicz, a inny członek samoobrony Jan Pawłowicz został złapany i uprowadzony. Ponadto banderowcom udało się zdobyć RKM i karabin³⁷.

Banderowcy uprowadzili ze sobą Jana Pawłowicza z Babic i Stanisława Rogosza z Woli Krzywieckiej, którym zarzucono posiadanie broni palnej i strzelanie do członków UPA. W sprawie uwolnienia Stanisława Rogosza interweniował katecheta ks. Stanisław Lorenc. Kapłan rozmawiał z „porucznikiem” UPA w mundurze oficera WP. Z analizy dokumentów wynika, że żaden z uczestników napadu na Krzywczę w tym czasie nie posiadał stopnia oficera UPA. Mundur oficera WP nosił Włodzimierz Szczygelski, starszy sierżant UPA i dowódca sotni. Należy przypuszczać, że ks. Stanisław Lorenc rozmawiał ze Szczygelskim. Kapłan przypomniał swoje wstawiennictwo za ludnością ukraińską w czasie napadu z wiosny 1945 r. Osobnik ów odpowiedział, że zatrzymanych zwolnić może jedynie komendant. Pomimo tego, po naleganiach kapłana, dał słowo honoru, że ich zwolni. Według relacji ks. Stanisława Lorenca jeden z członków UPA był pijany³⁸. Około 1.30 banderowcy odeszli grupami za San, w kierunku wioski Kupna. Po ich odejściu Bronisław Janda i jego żona ugasili pożar bu-

³⁷ AIPN Rz, 072/1, t. 26, Sprawa obiektowa krypt. „Nacjonalizm ukraiński”, *Zwitt z praci za czas wid 1 IV do 30 IV 1946*, b.d. k. 226-227; AIPN Rz, 122/226, Akta w sprawie przeciwko Włodzimierzowi Szczygelskiemu, Ciąg dalszy protokołu przesłuchania podejrzanego Włodzimierza Szczygelskiego, 24 XI 1948 r., k. 120; AIPN Rz, 107/937, Akta w sprawie przeciwko Maczurak Stefanowi i innym, Tłumaczenie z ukraińskiego protokołu przesłuchania Feduniaka Jana, 18 IV 1946 r. k. 100-101; AIPN Rz, 0096/519, Akta osobowe Grodecki Stanisław, Odpis sprawozdania, 7 VI 1946 r., k. 13-15; Odpis protokołu przesłuchania Jana Horbowego, 17 IV 1946 r. k. 23; Odpis protokołu przesłuchania Stanisława Lorenca, 17 IV 1946 r. k. 17; Odpis protokołu przesłuchania Bronisława Jandy, 17 IV 1946 r. k. 22; Odpis protokołu przesłuchania Kajetana Nessela, 17 IV 1946 r. k. 18; AIPN Rz 051/217. Napady i akcje zbrojne sotni „Burlaka”, k. 232; *Wisti z terenu Peremyszczyzna kwiteń*, b.d., [w:] *Litopys Ukrainśkojji Powstanśkojji Armii*, t. 34, *Dokumenty. Łemkiwszczyzna i Peremyszczyzna polityczni zwity*, red. P.J. Poticznyj, I. Łyko, Toronto-Lwiv 2001, s. 487; *Zwitt za misiać kwiteń „Sian” – „Łemko”*, 30 IV 1946 r., [w:] *Litopys Ukrainśkojji Powstanśkojji Armii*, t. 33, *Dokumenty i materijały. Taktycznyj Widtynok UPA 26-yy „Łemko”*: *Łemkiwszczyzna i Peremyszczyzna*, red. P.J. Poticznyj, I. Łyko, Toronto-Lwiv 2001, s. 322-323.

³⁸ AIPN Rz, 0096/519, Akta osobowe Grodecki Stanisław, Odpis protokołu przesłuchania Stanisława Lorenca, 17 IV 1946 r. k. 17.

dynku posterunku. Z milicjantów z obsady posterunku oprócz Jandy ocalał, również Jan Horbowy, który przebywał na przepustce w domu, w Woli Krzywieckiej³⁹.

W czasie napadu na Krzywczę na miejscu zabito jednego członka samoobrony z Babic i uprowadzono 7 osób. W czasie strzelaniny zraniono Julię Benedykt z Krzywczy, Annę Słabik z Chyrzyny i Wiktora Majchra z Huty Brzuskiej⁴⁰. Miał także zginąć Etnorowicz⁴¹ z Babic, szer. Franciszek Jurkiewicz z Babic oraz młody chłopiec Stanisław Rogóż⁴², lat 20 z Woli Krzywieckiej⁴³. Przy okazji napadu pobito nauczyciela Wilhelma Hepta⁴⁴. Banderowcy spalili 6 budynków mieszkalnych i 6 budynków gospodarczych. Członkowie UPA zdobyli 3 RKM i 5 karabinów. Mieszkańcom Krzywczy zabrano 6 krów, 8 koni, 2 świnie, ubrania, obuwie, żywność i inne rzeczy wartościowe. Ponadto obrabowano spółdzielnię i prywatny sklep⁴⁵.

Po akcji sotnia „Burląka” wycofała się razem z łupem do wsi Kupna, za San. Następnie przeszli na południe, w okolice wioski Grąziowa. Po drodze banderowcy zaskoczyli jednego żołnierza 9 DP WP śpiącego na warcie. Zabrano mu RKM i uprowadzono. Dalszy los żołnierza nie jest znany⁴⁶.

Włodzimierz Szczygelski „Burląka” w raporcie do dowództwa z napadu na Krzywczę, świadomie zataił fakt zatrzymania dwóch członków samoobrony, których w akcie zemsty członkowie UPA zamordowali. Zapewne nastąpiło to za przyzwoleniem, a może nawet na rozkaz Szczygelskiego. Jana Pawłowicza i Stanisława Rogoża zamordowano zapewne w okolicach Kupnej, ciała ukryto w lesie lub wrzucono do Sanu. Należy zaznaczyć, że morderstwo Jana Pawłowicza i Stanisława Rogoża nastąpiło wbrew wewnętrznym instrukcjom UPA, zgodnie z którymi jeńcy mieli być przekazywani SB. W tym przypadku przekazanie niewątpliwie nie nastąpiło. Raport UPA wspomina, tylko o 5 milicjantach, podobnie jak raport Służby

³⁹ AIPN Rz, 0096/519, Akta osobowe Grodecki Stanisław, Odpis protokołu przesłuchania Bronisława Jandy, 17 IV 1946 r. k. 22; Odpis protokołu przesłuchania Jana Horbowego, 17 IV 1946 r. k. 23.

⁴⁰ AIPN-04/237. Raport sytuacyjny PUBP za 10 IV 1946 – 19 IV 1946 r., k. 40; APP sygn. 82. Telefonogram MO (brak daty), k. 609; Nowe Horyzonty nr 17 (87) Przemyśl 28 IV 1946 r.

⁴¹ Prawdopodobnie chodzi o wcześniej wspomnianego Jana Pawłowicza.

⁴² Prawdopodobnie chodzi o wcześniej wspomnianego Stanisława Rogosza.

⁴³ AIPN-Rz-0057/81. Raport sytuacyjny Komendy Powiatowej MO w Przemyślu za 01 IV do 30 IV 1946 r., k. 7; AIPN-Rz-00155/1203. Akta osobowe Kpoczyk Władysław s. Józefa, ur. 08 V 1921 r., k. 5; H. Komański, *Eksterninacja ludności polskiej w powiecie Przemyśl...*, s. 31, 39; JKAK, 1995, nr 17, s. 10; W. Piętowski, *Stosunki polsko-ukraińskie po wybuchu II wojny światowej. Zarys*, Czarna 1988, s. 189.

⁴⁴ W. Piętowski, *Stosunki polsko-ukraińskie...*, s. 189.

⁴⁵ *Zwił za misiać kwiteń „Sian” – „Łemko”*, 30 IV 1946 r., [w:] *Litopys...*, t. 33, s. 322-323.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 322-323.

Bezpieczeństwa-OUN. Pominięcie w raporcie i zeznaniach Szczygelskiego kwestii pojmania członków samoobrony niewątpliwie było podyktowane chęcią ukrycia mordu⁴⁷.

Milicjantów przekazano SB, według właściwości terytorialnej ich stałego miejsca zamieszkania. Wiktora Majchra i Jana Feduniaka przejęła bojówka rejonu I OUN kryp. „A-1”. 18 kwietnia 1946 r. Jan Feduniak, był przesłuchiwany przez referenta SB rejonu I, Wasyla Harabacza „Oracz”. Zachował się protokół przesłuchania. Niestety nie udało się odnaleźć protokołu przesłuchania Wiktora Majchra. Zamordowanie Wiktora Majchra i Jana Feduniaka nastąpiło prawdopodobnie 18 kwietnia 1946 r., w lesie koło Aksmanic. Wyrok śmierci wydał Wasyl Harabacz, a wykonała go bojówka SB dowodzona przez NN „Sokił”. Ciało ukryto w lesie. Stanisława Grodeckiego, Władysława Kopczyka i Władysława Chrobaka, przejęła bojówka rejonu III OUN kryp. „W-III”. W czasie konwojowania Stanisław Grodecki podjął próbę ucieczki i został zastrzelony przez nieustalonego członka bojówki SB rejonu III. Pozostali dwaj milicjanci byli przesłuchiwani przez śledczego SB OUN, lecz ich protokołów nie zdołano odnaleźć. Władysław Kopczyk i Władysław Chrobak zostali zamordowani prawdopodobnie 17 kwietnia lub w następnych dniach⁴⁸. Mordu dokonano na polecenie Wołodymira Chomy „Karło”, referenta SB rejonu III. Wyrok wykonała bojówka SB dowodzona przez Stefana Jarisza „Pietia”. Mordu prawdopodobnie dokonano w lesie w pobliżu Jawornika Ruskiego, tam też ukryto ciała.

Po napadzie z 16 kwietnia 1946 r. odtworzono obsadę posterunku MO w Krzywczy. Władze komunistyczne nadal prowadziły oczyszczanie szeregów milicji z „niepożądanego elementu”. 24 czerwca 1946 r., w okresie kampanii przed tzw. referendum ludowym, został aresztowany milicjant Jan Sapa za kontaktowanie się z wówczas legalnym Polskim Stronnictwem Ludowym i współpracę z UPA. Dla uzasadnienia decyzji podano, że ojciec milicjanta należał do PSL, a on sam „miał małą aktywność” w zwalczaniu banderowców i z akcji przeciw nim wychodził bez szwanku. Ten ostatni

⁴⁷ AIPN Rz, 072/1, t. 26, Sprawa obiektowa kryp. „Nacjonalizm ukraiński”, *Zwit z pracy za czas wid 1 IV do 30 IV 1946*, b.d. k. 226–227; AIPN Rz, 122/226, Akta w sprawie przeciwko Włodzimierzowi Szczygielskiemu, Ciąg dalszy protokołu przesłuchania podejrzanego Włodzimierza Szczygielskiego, 24 XI 1948 r., k. 120; *Zwit za misiać kwiteń „Sian” – „Łemko”*, 30 IV 1946 r., [w:] *Litopys ...*, t. 33, s. 322–323.

⁴⁸ AIPN Rz, 107/937, Akta w sprawie przeciwko Maczurak Stefanowi i innym, Tłumaczenie z ukraińskiego protokołu przesłuchania Feduniaka Jana, 18 IV 1946 r. k. 100–101; AIPN Rz, 122/226, Akta w sprawie przeciwko Włodzimierzowi Szczygielskiemu, Ciąg dalszy protokołu przesłuchania podejrzanego Włodzimierza Szczygielskiego, 24 XI 1948 r., k. 120; *Zwit za misiać kwiteń „Sian” – „Łemko”*, 30 IV 1946 r., [w:] *Litopys ...*, t. 33, s. 322–323.

zarzut był ewidentnie nieprawdziwy⁴⁹. Jan Sapa był rany w potyczce z banderowcami 20 grudnia 1944 r. w Bachowie. 8 października 1946 r. został wydalony ze służby plutonowy Bronisław Janda. W aktach osobowych Jandy odnotowano: „typowy opozycjonista, wrogo ustosunkowany do obecnego ustroju”⁵⁰. 28 lutego 1947 r. zwolniono Jana Horbowego jako „politycznie niepewnego”⁵¹.

Ciężka i stresująca służba milicjantów posterunku MO w Krzywczy przypominała warunki wręcz frontowe. Na patrole funkcjonariusze wychodzili z bronią gotową do strzału z nabojem wprowadzonym do komory. Stało się to przyczyną śmiertelnego wypadku, w którym zginął Franciszek Łabaj. Wspomniany brał wielokrotnie udział w akcjach bojowych i był dwa razy ranny. 11 czerwca 1946 r. Łabaj udał się rowerem na patrol. Na plecach miał przewieszony karabin, a w kieszeni pistolet TT. Naboje były wprowadzone do komór. Jadąc wyboistą drogą upadł z roweru. Wówczas wystrzelił pistolet raniąc Franciszka Łabaję w nogę. Ranny milicjant został przewieziony do Szpitala Powszechnego w Przemyślu, gdzie zmarł 12 czerwca 1946 r. z upływu krwi⁵². Do kolejnych prób zajęcia Krzywczy przez UPA doszło w nocy z 9 na 10 sierpnia 1946 r. Atak odparł miejscowy posterunek MO⁵³, oraz 1 września 1946 r., kiedy to w Krzywczy siedmiu milicjantów starło się z dwudziesto osobowym oddziałem UPA⁵⁴. Oddział UPA ubrany w polskie mundury. W trakcie napadu w Krzywczy, banderowcy uprowadzili Stanisława Akielaszka oraz Szczepana Kwaśnego. Napadniętym zrabowano jedna krowę, ubrania oraz kosztowności⁵⁵.

Doświadczenia walk z UPA z jesieni 1945 r. i pierwszej połowy 1946 r. doprowadziły do utworzenia przez władze uzbrojonych oddziałów pomocniczych, złożonych z miejscowych Polaków. Działały one jako Ochotnicza

⁴⁹ AIPN Rz, 00153/539, Akta osobowe Sapa Jan, Charakterystyka, 16 VII 1947 r. k. 19; Postanowienie o ukaraniu w trybie dyscyplinarnym, 18 VII 1947 r. s. 20.

⁵⁰ AIPN Rz, 00157/1158, Akta osobowe Janda Bronisław, Ankieta weryfikacyjno-personalna, 2 X 1946 r., s. 10-13.

⁵¹ AIPN Rz, 0096/736, Akta osobowe Horbowy Jan, Wniosek o zwolnienie, 30 I 1947, s. 9.

⁵² AIPN Rz, 00155/1264, Akta osobowe Łabaj Franciszek, Charakterystyka, b.d., s. 9; Opis wypadku, 28 XI 1946 r. s. 10.

⁵³ CAW IV 521.9.20. Meldunek szefa sztabu 9. DP z 12 VIII 1946 r., k. 161.

⁵⁴ Z. Ziembowski, *Powstanie i działalność Milicji Obywatelskiej...*, s. 303; W. Piętowski, *Stosunki polsko-ukraińskie...*, s. 189.

⁵⁵ AIPN Rz 04/231. Raport sytuacyjny PUBP za 28 VIII 1946 – 06 IX 1946 r., k. 90; Zbiory Andrzeja Zapałowskiego (dalej: ZAZ). Meldunek sytuacyjny nr 1 z 04 IX 1946 r.; ZAZ. Informacja Zarządu Gminy w Krzywczy z 02 IX 1946 r.; AIPN Rz 0057/81. Raport sytuacyjny za czas od dnia 1 IX do dnia 1 X 1946, k. 42; AIPN Rz 0057/51. Raport dekadowy Komendy Powiatowej MO w Przemyślu za 30 VIII 1946 – 08 IX 1946 r., k. 75-76.

Rezerwa Milicji Obywatelskiej. Ponadto WP uzbrajało wiejskie warty w wioskach zamieszkałych przez Polaków na obszarach objętych działaniami banderowców.

Zimą 1946 na 1947 r. pododdziały z sotni UPA „U-4” Włodzimierza Szczygelskiego „Burlaka” lub „U-2” Michała Dudy „Hromenki” przebywały kilkakrotnie na lewym brzegu Sanu, zabierając chłopom z tamtejszych wiosek żywność i odzież. We wioskach lewobrzeżnej części gminy Krzywca od grudnia 1946 r. do lipca 1947 r. odnotowano 9 napadów grup banderowskich, połączonych z rabunkiem miejscowej ludności⁵⁶. Jednak sama Krzywca nie była atakowana. We wspomnianym okresie odnotowano również przypadki mordów na cywilnej ludności. Wzrost aktywności UPA na Pogórze Przemyskim, na północ od Sanu był spowodowany skurczeniem się bazy zaopatrzeniowej na południe od tej rzeki, w skutek przesiedlenia ludności ukraińskiej do Związku Sowieckiego.

Wiosną 1947 r. władze przeprowadziły operację „Wista”. W jej wyniku większość ludności ukraińskiej została przymusowo przesiedlona na ziemie zachodnie i północne Polski. Teren został nasycony oddziałami WP i sotnie UPA nie mogły tutaj dłużej przebywać. Przemyski kureń (batalion) UPA próbował przez Czechosłowację przebić się do amerykańskiej strefy okupacyjnej w Niemczech. Po drodze sotnie musiały toczyć walki z oddziałami WP. Sporo banderowców ujęły wojska czechosłowackie, część, w tym Włodzimierz Szczygelski „Burlaka”, poddała się dobrowolnie czechosłowackiemu wojsku. Włodzimierz Szczygelski został wydany władzom polskim. Za liczne zbrodnie w tym m.in. przyczynienie się do śmierci milicjantów z Krzywcy został skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Rzeszowie na karę śmierci. Wyrok wykonano 7 kwietnia 1949 r., w więzieniu na zamku rzeszowskim⁵⁷.

Do Niemiec dotarła tylko część sotni „U-2” z Michałem Dudą „Hromenką” i dowódcą przemyskiego kurenia Mikołajem Sawczenko „Bajdą” oraz nieliczni z pozostałych oddziałów. Po odejściu sotni UPA, na terenie Pogórze Przemyskiego pozostała tylko część cywilnej siatki OUN⁵⁸. W drugiej połowie 1947 r. podziemie ukraińskie starało się nie podejmować akcji zaczepnych i utrzymać członków organizacji w leśnych schronach. W wyniku prowadzonych akcji WP i milicji w latach 1947–1948 większość ukrywających się banderowców została wyłapana lub zmuszona do opuszczenia

⁵⁶ AIPN Rz, 70/99, Meldunki sytuacyjne PMO Krzywca, k. 5–14.

⁵⁷ AIPN Rz, 122/226, Akta w sprawie przeciwko Włodzimierzowi Szczygielskiemu, Wyrok, 4 I 1949 r., k. 258–280; Protokół wykonania wyroku śmierci, 7 IV 1949 r., k. 304/1.

⁵⁸ G. Motyka, *Tak było w Bieszczadach. Walki polsko-ukraińskie 1943-1948*, Warszawa 1999, s. 447–452.

terenu. W tych warunkach milicja mogła przystąpić do normalnej służby. Milicjanci z posterunku w Krzywczy nie byli tzw. utrwalczami władzy ludowej. Niektórych z nich należałoby wręcz zakwalifikować jako ofiary komunistycznych prześladowań.

Podsumowując działalność posterunku MO w Krzywczy należy podkreślić, iż w latach 1944- 1946 na posterunku w większości służyli funkcjonariusze będący członkami podziemia. Po ujawnieniu się w 1945 r. nadal utrzymywali kontakty ze swoimi byłymi dowódcami i prawdopodobnie wykonywali ich polecenia. Z tego też powodu, po odkryciu tego, większość z nich po 1946 r. wydalono ze służby. Głównym zadaniem Posterunku w omawianym okresie, podobnie jak innych Posterunków MO w powiecie, była ochrona ludności, głównie Polskiej przed działaniami OUN i UPA.